

lokalnim prilikama utemeljenom na kanonskim vizitacijama, poticanjem vjerskoga života kroz suradnju s duhovnicima, preporodnim radom, poticanjem na obrazovanje, neposrednom i srdačnom komunikacijom s narodom te suprotstavljanjem utjecaju liberalnih nazora. Dabo zaključuje kako je moguće ustvrditi da je biskup Dobrila na tim temeljima ustrajao do konca života. Najvažnija zamisao tijekom njegova tršćanskoga razdoblja bilo je podizanje tzv. dječaćkoga sjemeništa.

Na temelju svega navedenoga, u svojevrsnoj zaključnoj cjelini „Prema zaključku“ (195-211) Dabo zaokružuje kako je Juraj Dobrila bio zrela, samosvjesna osoba potpuno predana duhovnim zadacima, senzibilizirana za teškoće zapuštenih slojeva stanovništva. Dobrila je uvijek visoko kotirao i u očima austrijskih vlasti. Autor naglašava Dobriline vizitacije kao temelj njegovu radu te ističe kako je zalazeći u zapuštena, skromna mjestašca ruralne Istre ojačavao vezu s vjernicima i svećenstvom, potičući vjerski život, širenje pismenosti i obrazovanja te nacionalnu svijest.

Vedran Stanić

**Marko Trogrlić – Nevio Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*,
Zagreb: Leykam international, 2015., 263 str.**

Knjiga Marka Trogrlića i Nevija Šetića jednostavnoga naslova *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću* sastoji se, kako već i naslov sugerira, od dva jasno odvojena dijela, prikazujući povijest Istre i Dalmacije u „dugom 19. stoljeću“.

Marko Trogrlić napominje kako je tekst, u prvom redu, namijenjen studentima povijesti, a zatim i povjesničarima te općenito ljubiteljima povijesti i povijesnih tema. Stoga je to svojevrsni pregled ili temeljni uvod u bogatu građu dalmatinske povijesti 19. stoljeća. Radi bolje preglednosti gradiva, autor je sadržaj podijelio u nekoliko većih cjelina: „Urbs superba cadit, ruit Republica (1797. – 1814.)“ (15-28), „Restauracija (1814. – 1848.)“ (29-41), „Revolucija, neoapsolutizam, preporod (1848. – 1882.)“ (42-72), „Izazovi modernosti (1882. – 1914.)“ (73-98), „Veliki rat (1914. – 1918.)“ (99-110), „Zaključak“ (111-113) i „Bibliografija“ (114-134).

Zbog ograničenosti prostora, Trogrlić je bio primoran kombinirati nekoliko pristupa. Tako se u tekstu vidi da se na određenim dijelovima išlo

na općenitije preglede, dok se u drugim dijelovima vidi dublji ulazak u temu. Naglasak je dan na temeljne procese, poglavito one političke, ali kako bi slika bila što potpunija, moralo se dotaknuti i upravu, gospodarstvo, kulturu, školstvo, zdravstvo i druge strukture. Trogrlić je nastojao iznijeti što potpuniju sliku onoga što je Dalmaciju oblikovalo od pada Republike Sv. Marka pa sve do pada Austro-Ugarske Monarhije.

Kako bi se u što boljem svjetlu shvatila glavna tema, Trogrlić je najprije obuhvatio razdoblje od nešto manje od dvadeset godina, u kojem su se mijenjale vladajuće strukture, pojavljivala i nestajala nova ishodišta političke i društvene moći te palile iskrice novih društvenih poredaka. U kratkim ali jezgrovitim mislima opisuje dolazak prve austrijske vlasti, koja je ubrzo, poslije nekoliko godina, zamijenjena onom francuskom pod palicom Napoleona. A zatim i onu dužu promjenu, opstanak jedne političke vlasti koja se osjetila i vidjela tek uspostavom druge austrijske vladavine.

Ulaskom u sastav Monarhije područje Dalmacije je nakon više stoljeća postalo dijelom europskoga kruga, gdje su se određene blagodatni intenzivnijega povijesnoga razvoja osjećale već duže vrijeme. No, unatoč tome, Dalmacija se stalno borila sa svojim unutarnjim slabostima te ih nije uspjela svladati, iako je dijelom Austrijskoga Carstva, a kasnije i Austro-Ugarske Monarhije bila cijelih sto godina, sve do kraja Velikoga rata. Razlog tomu ponajprije leži u višestoljetnoj vladavini Mletačke Republike koja je imala svoj način ustroja, da bi austrijski modernizacijski iskoraci u predrevolucionarnom, ali i poslijerevolucionarnom razdoblju nanovo presložili cjelokupnu sliku pokrajinskoga ustroja. U konačnici sve to nije uspjelo pridonijeti većem zamahu gospodarstva, ali treba spomenuti da je Trogrlić istraživao i onaj dio gospodarstva koji se odnosi na kapitalistički razvoj u Monarhiji, a dotaknuo je i Dalmaciju. Osvrnuo se i na zaostajanje za industrijskim centrima Monarhije, ali i nedostatak industrijske baze uvjetovan raznim geografsko-povijesnim razlozima. Konstatira kako se Dalmacija priključila tržištu jedino poljodjelstvom i brodarskim uslugama. Međutim, središnja se vlast ni u drugoj polovici 19. st. nije odlučivala na velika ulaganja pa je to područje prepuštala privatnom sektoru koji je u Dalmaciji bio tek u začecima. Također, ni ekonomska struktura nije bila najbolja jer se zasnivala na poljoprivredi, i to na monokulturi, vinogradarstvu. Stoga je rezultat tih nepovoljnih prilika bilo iseljavanje, što je bilo pojačano i slabljenjem dalmatinskih luka nauštrb Rijeke, nove mađarske luke na Jadranu.

Nevio Šetić je u drugom dijelu knjige prikazao povijest Istre u istom razdoblju. Iako je posebno istraživao teme poput francuske vladavine ili hrvatskoga nacionalnointegracijskog procesa, za ovu je prigodu sastavio pregledni i sažeti tekst. Stoga je promišljajući o slaganju teksta u određene cjeline načinio nekoliko poglavlja: „Istra između mletačkog lava i uspostave austrijskog dvoglavog orla (1797. – 1814.)“ (143-156), „Od Pariškog mira i Bečkog kongresa do Listopadske diplome (1814. – 1860.)“ (157-172), „Markrofovija do raspada Monarhije (1860. – 1914.)“ (173-229), „Zaključna razmatranja“ (230-232) i „Bibliografija“ (233-238). Autor je u tim poglavljima detektirao karakteristične procese koji su zahvaćali Istru, naglasivši kako su na nju najsnažnije utjecali procesi u jadranskom i sredozemnom prostoru te bližem zaleđu.

Tijekom 19. st. Istru su najsnažnije zahvatili procesi nacionalne integracije i modernizacije koji su odigrali neizmjerljivo važnu ulogu. Nešto se poslije tome pridodao i proces uspostave ustavnosti te demokratski procesi, ali i politička borba za nacionalni identitet i opstanak. Naime, na malom prostoru Istre tijekom 19. st. razvila su se tri procesa nacionalne integracije: među Hrvatima, među Slovencima i među Talijanima. Svi su se ti procesi dogodili između 1797. i 1918., tj. od početka prve austrijske do kraja druge austrijske vladavine. Ujedno je to i razdoblje kada je Istra počela funkcionirati kao jedinstvena teritorijalno-administrativna cjelina. Tada je stanovništvo prihvatilo i preobrazbu feudalnoga u građansko društvo. Prvi dio „dugoga 19. stoljeća“ bio je obilježen revolucionarnim gibanjima, ali i preobrazbama koje su zahvatile i istarski poluotok. To je razdoblje važnih procesa i događaja koji su potresali i mijenjali i svijet istarskih građana i seljaka. Stoga ne čudi da su strukture dugoga trajanja bile dinamičnije baš početkom 19. st. Osim tih procesa, fenomen razvoja Pule u svega nekoliko desetljeća također je obilježio povijest Istre 19. stoljeća. Politički i društveni procesi koji su započeli u tom razdoblju nastavljali su se odvijati i u razdoblju nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije. Šetić se osvrnuo i na demografske i gospodarske značajke Istre koje mogu uvelike pripomoći u sagledavanju cjelokupne slike. Zahvaljujući tome počinje se istraživati i druge segmente istarskoga života, njihov razvoj i usklađivanje sa zakonodavstvom i životom Monarhije. Najznačajniji primjer toga je školstvo, koje je krupnim koracima krenulo na svoj razvojni put, a za njim su krenuli i kulturna i znanstvena postignuća.

Treba pohvaliti trud autorskoga dvojca da u svega 235 stranica pokušaju napraviti osvrt na procese i događaje „dugoga 19. stoljeća“ u Istri i Dalmaciji, pogotovo kada znamo da su i jedna i druga regija imale burnu i bogatu povijest pod zastavom dvoglavoga orla.

Luka Tidić

Rino Cigui, Antonio Grossich (1849-1926). *L'uomo e l'opera – Lik i djelo*, Pisino – Pazin: Comunità degli Italiani di Pisino – Zajednica Talijana Pazin, 2017., 136 str.

U travnju 2018. u sjedištu je pazinske Zajednice Talijana predstavljena knjiga Rina Ciguija *Antonio Grossich (1849-1926). L'uomo e l'opera – Lik i djelo*. Radi se o rezultatu dugogodišnjega autorova istraživanja posvećena dragućskom liječniku Antoniju Grossichu, koje je izdano povodom devedesete obljetnice njegove smrti. Rad je podijeljen na devet poglavlja koja se bave Grossichem, dok su posljednje stranice posvećene popisu rabljene bibliografije. Djelo posebno obogaćuje činjenica da je napisano na talijanskom i hrvatskom jeziku, što sasvim sigurno ovo štivo približava široj publici te olakšava čitatelju ulazak u svijet i djelovanje te važne istarske, ali i europske ličnosti.

Knjigu otvaraju „Zahvale“ / „Ringraziamenti“ (14-15) predsjednice pazinske Zajednice Talijana i „Predgovor“ / „Prefazione“ (10-33) Kristjana Kneza, u kojemu on govori o poteškoćama koje su u prošlosti pogadale proučavanje osoba poput Grossicha na granicama između talijanskoga i hrvatskoga kulturnog svijeta, što je u turbulentnim vremenima nerijetko dovodilo do toga da su takvi pojedinci jednostavno izbacivani iz povijesti ovih prostora. Knez pruža čitatelju i vrlo koristan povijesno-politički kontekst koji je karakterizirao Grossichev svijet, Istru i Rijeku u 19. i početkom 20. stoljeća, što dodatno olakšava čitatelju kontekstualizaciju događaja opisanih u ovome djelu. Slijedi „Uvod“ / „Introduzione“ (34-39), u kojemu Cigui prenosi komemorativni tekst senatora Kraljevine Italije, Luigija Messedaglie, pročitani u talijanskom parlamentu 1926. povodom smrti Antonija Grossicha, u kojemu se najbolje može iščitati koliko je taj liječnik bio cijenjena i važna ličnost za talijansku i regionalnu povijest te svjetsku medicinu.